

Нарешті, розумність слугує об'єктивним підґрунтям та інструментом для реалізації засад справедливості й добросовісності, котрі у співвідношенні з розумністю більшою мірою виконують функції загальних цілей правового регулювання. Водночас розумність, орієнтуючи на врахування об'єктивних закономірностей розвитку різноманітних явищ дійсності, здатна визначати власні втілення справедливості й добросовісності. Основними виявами розумності у побудові й функціонуванні механізму цивільно-правової відповідальності є врахування природних особливостей конкретних суспільних відносин, об'єктів цивільних прав, категорій учасників цивільних відносин, визначення змісту і складу завданих особі збитків, способів відшкодування шкоди, критеріїв доведення невинуватості зобов'язаної особи, причинної зумовленості завданої шкоди, відповідності тих чи інших юридичних фактів, фактичних обставин або станів різноманітним оціночним критеріям (наприклад, істотності, надзвичайності) тощо.

Таким чином, справедливість, розумність і добросовісність є тими морально-правовими імперативами, що зумовлюють особливості правового регулювання відносин цивільно-правової відповідальності, забезпечують учасників цивільних відносин об'єктивними орієнтирами для визначення належних форм власної поведінки, а суб'єктів правозастосування – надійними критеріями для оцінки обставин справи, тлумачення норм права та прийняття законних і обґрунтованих рішень.

**І. Й. Пучковська,**

доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

## **ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ПРАВА ПРИТРИМАННЯ**

На сьогоднішній день усталеної думки щодо визначення юридичної природи права притримання (вид забезпечення виконання зобов'язання чи міра оперативного впливу?), як серед українських, так і російських науковців ще не склалося. Діючий Цивільний кодекс України в ст. 546 ЦК вперше закріплює притримання серед видів забезпечення виконання зобов'язань. При цьому перелік видів забезпечення виконання зобов'язань є відкритим, а самого поняття виду забезпечення виконання зобов'язання закон не містить. Міри ж оперативного впливу взагалі ще не знайшли закріплення в законодавстві як самостійний інститут.

Ознаки мір оперативного впливу, наведені В. П. Грибановим, переконливо свідчать, що право притримання, зокрема як воно визначене законодавцем у ст. 594 ЦК, є однією з мір оперативного впливу. В. С. Єм цілком слушно зазначає,

що «саме легальне визначення дає підстави для віднесення права притримання до різновиду мір оперативного впливу, а саме до мір оперативного впливу, пов'язаних із забезпеченням зустрічного задоволення».

Б. М. Гонгало пише, що з точки зору вчення про забезпечення зобов'язань притримання майна боржника до способів забезпечення виконання зобов'язань відноситься не повинно, але воно названо законом в числі таких способів. Вчений підкреслює, що притримання майна боржника відноситься до забезпечувальних мір, які забезпечують виконання обов'язків у зобов'язальних відносинах (а не будь-яких юридичних відносинах), і, з посиланням на В. П. Грибанова стверджує, що в силу того, що дана забезпечувальна міра не відповідала ознакам способів забезпечення зобов'язань, вона не включалася до системи таких способів. Притримання визнавалося однією з мір оперативного впливу і з введенням його до переліку способів забезпечення виконання зобов'язань ЦК не стало відповідати ознакам способів забезпечення зобов'язань. Притримання як і раніше залишається мірою оперативного впливу.

С. В. Сарбаш же вважає, що «вивчення права притримання переконливо доводить, що дана конструкція є самостійним способом забезпечення виконання зобов'язання».

Отже одні науковці слідом за В. П. Грибановим, В. С. Ємом та Б. М. Гонгалом, вказуючи на зміст даної міри, визначають притримання як міру оперативного впливу. Інші ж, і їх переважна більшість, слідом за С. В. Сарбашем, посилаючись на положення чинного ЦК, який вперше закріпив в законі притримання серед видів забезпечення виконання зобов'язань, відносять останнє до забезпечень. Є й такі, що поєднують у притриманні інститут мір оперативного впливу та видів забезпечення виконання зобов'язань. Зокрема О. Іваненко зроблено висновок, «що інститут притримання як специфічний спосіб забезпечення виконання зобов'язань наділений усіма необхідними ознаками, які дозволяють нам кваліфікувати його як захід оперативного впливу». І це не дивно, адже для того, щоб визначитися з юридичною природою даного інституту необхідно провести розмежування між мірами оперативного впливу та видами забезпечення виконання зобов'язань, а на сьогоднішній день в доктрині цивільного права дане питання залишається відкритим. Практика ж вимагає розмежування права притримання – міри оперативного впливу та виду забезпечення виконання зобов'язання як самостійних способів захисту, що застосовуються у договірному зобов'язанні, з метою найбільш повного врахування інтересів кредитора.

Правова природа права притримання зумовлена тим, що кредитор, виконавши власний обов'язок за договором, і, чекаючи виконання зустрічного обов'язку від боржника, має право притримати у себе річ, якою правомірно володіє на підставі укладеного між сторонами договору, до виконання боржником зобов'язання. Відповідно до ч.1 ст. 594 ЦК кредитор, який правомірно володіє

річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання. А якщо порушене зобов'язання все ж таки не буде виконане боржником, то закон (ст. 597 ЦК) надає право кредитору задовольнити свої вимоги з вартості речі, яка притримується, звернувши на неї стягнення за правилами, передбаченими для застави (ст. 591 ЦК).

Таким чином захист порушених прав кредитора завдяки притриманню охоплює як: 1) здійснення ним дій по притриманню речі боржника, так і 2) можливість задоволення своїх вимог за рахунок цієї речі, якщо її притримання не досягло своєї мети – виконання боржником порушеного зобов'язання.

Стосовно першої дії ретенторові (кредитором, що притримує річ) надається право захистити своє порушене право самостійно і в односторонньому порядку, без звернення до юрисдикційних органів. І це, безумовно, дає підстави віднести такі дії до способів самозахисту цивільних прав, під якими розуміється застосування особою засобів протидії не заборонених законом і які не суперечать моральним засадам суспільства (ч.2 ст. 19 ЦК).

Способи здійснення самозахисту різноманітні. Обрання того чи іншого належить особі, яка протидіє порушенню належних їй або іншій особі суб'єктивних цивільних прав та інтересів, які в цей момент уже порушені або наявною є загроза їх порушення в майбутньому, і в договірних відносинах для цього можуть застосовуватися міри оперативного впливу, зокрема право притримання.

Безумовно, сам факт наявності норм щодо притримання (статті 594–596 ЦК) свідчить про те, що законодавець визнає його таким способом захисту, який відповідає порушенню, для припинення якого притримання на підставі ЦК України може використовуватися. Отже, **право притримання** виступає **мірою оперативного впливу**, що реалізується кредитором в порядку самозахисту.

Передбачена ж ст. 597 ЦК можливість кредитора задовольнити свої вимоги за рахунок притримуваної речі за правилами, встановленими для застави, означає, по-перше, звернення останнього до суду (юрисдикційного органу), що виходить за межі самозахисту; а по-друге, вказує на захист, що є характерним для видів забезпечення виконання зобов'язань – надання кредитору виконання порушеного зобов'язання за рахунок спеціального створеного з цією метою джерела виконання порушеного зобов'язання.

Отже саме наявність забезпечувального джерела перетворює право притримання-міру оперативного впливу на **притримання-вид забезпечення виконання зобов'язання**.

Поняття, яке міститься у ст. 594 ЦК, відповідає сутності міри оперативного впливу, оскільки надає кредитору право притримувати річ боржника до виконання останнім порушеного зобов'язання.

А завдяки розміщенню у § 7 гл. 49 ЦК ст.597 законодавець визначає джерелом виконання порушеного зобов'язання, за рахунок якого кредитор отримає в порядку захисту своїх прав виконання порушеного зобов'язання, притримувачу річ, що дозволяє констатувати **закріплення нового виду забезпечення виконання зобов'язання**. Відповідно за часів, коли у кредитора права на звернення стягнення щодо притримуваної речі не було, притримання виступало виключно мірою оперативного впливу.

Як бачиться діюче законодавство та теоретичні напрацювання в сфері забезпечень та мір оперативного впливу дозволяють зробити **висновок щодо природи права притримання**: 1) як міри оперативного впливу, встановленої ст. 594 ЦК, та 2) виду забезпечення виконання зобов'язання, передбаченого положеннями ст. 597 ЦК.

**С. В. Селезень,**

доцент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, кандидат юридичних наук

## **ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ «МОРАЛЬНА ШКОДА» В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Інститут моральної шкоди є складовою частиною правової системи будь-якої розвинутої країни і покликаний виконувати досить важливі функції щодо захисту порушених прав осіб. Сьогодні він посідає чільне місце у правових системах багатьох країн світу. З проголошенням незалежності в Україні розпочалась робота зі створення національної правової системи, в якій особливе місце посідає інститут моральної шкоди. Цей правовий інститут продовжує свій розвиток та удосконалення. Станом на теперішній час існує велика кількість законодавчих актів, які містять в собі право фізичної і юридичної особи на відшкодування моральної шкоди. Отже, збільшується коло правовідносин, на які поширюються законодавство про відшкодування моральної шкоди. Така тенденція свідчить про необхідність підвищення ступеню захисту немайнових прав фізичних та юридичних осіб.

Сьогодні право на відшкодування моральної шкоди передбачається великою кількістю нормативно-правових актів, однак, законодавець у жодному із них не наводить уніфікованого поняття «моральна шкода», обмежившись визначенням найбільш загальних характеристик моральної шкоди. Юридична наука також не випрацювала однозначного підходу до трактування моральної шкоди.

Категорію «моральна шкода» можна розглядати у двох аспектах: в соціальному та правовому. Відповідно до соціального аспекту моральна шкода являє